UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Het duivelsdilemma van de euro

Marácz, L.

Publication date
2020
Document Version
Final published version
Published in
Armex

Link to publication

Citation for published version (APA):
Marácz, L. (2020). Het duivelsdilemma van de euro. *Armex*, *104*(2), 8-9. https://onsleger.nl/wp-content/uploads/2020/05/ARMEX_2020_2.pdf

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:09 Nov 2026

ONAFHANKELIJK DEFENSIEMAGAZINE
UITGAVE VAN DE KONINKLIJKE NEDERLANDSE VERENIGING ‘ONS LEGER’

ARMEX

Meer dan 100 jaar op de bres voor de krijgsmacht

‘In oorlog’ tegen corona
Het duivelsdilemma van de euro
Herinneringen aan Sarajevo

104e jaargang mei 2020 | nummer 2

‘In oorlog’ tegen corona

Krijgsmacht breed ingezet in strijd tegen corona

Kolonel b.d. drs. A.E. de Rooij

In deze crisistijd staat de krijgsmacht niet langs de zijlijn. Mensen en materieel van de krijgsmacht zijn ingezet ter ondersteuning van de civiele instanties in de strijd tegen het coronavirus. Omdat één beeld meer zegt dan duizend woorden ……

Het Tactisch Operatiecentrum (TOC) coördineert de militaire inzet

Militairen helpen bij de bevoorrading van voedselbanken

Het beladen van Zr. Ms. Karel Doorman voor vertrek naar het Caribisch gebied, waar het schip zal worden ingezet bij het bestrijden van de crisis

Een mobiel laboratorium van Defensie voor het uitvoeren van coronatesten

Defensie levert 19 ic-bedden en ruim 90 specialisten met name in het Calamiteitenhospitaal

Een NH-90 maritieme helikopter vloog 3 keer patiënten vanaf de Waddeneilanden naar een ziekenhuis op het vaste land

Foto’s: Ministerie van Defensie.

Op de Korrel

Veiligheid, ‘just in case’

Kolonel b.d. drs. A.E. de Rooij

Ik schrijf deze column in de week dat we Bevrijdingsdag hebben gevierd. En het was in meer dan één opzicht een bijzondere Bevrijdingsdag. In de eerste plaats natuurlijk omdat het dit jaar 75 jaar geleden is dat Nederland werd bevrijd. Dat vierden we onder het motto ’75 jaar vrijheid’. Minstens net zo belangrijk was echter dat we tijdens deze jubileumviering een deel van onze vrijheid moesten afstaan. Dat was nodig voor onze eigen veiligheid. Het leek alsof er een tegenstelling was ontstaan tussen de twee begrippen vrijheid en veiligheid. Ik zeg "leek", want volgens mij is het juist zo dat deze begrippen in elkaars verlengde liggen. Om dat nader te bekijken ga ik eerst iets dieper in op het begrip ‘vrijheid’.

Vrijheid is niet eenduidig. Er zijn verschillende soorten vrijheid. De Amerikaanse president Roosevelt sprak al over vier vrijheden. Daarin hanteerde hij een tweedeling: naast de *freedom of speech* en de *freedom of worship*, noemde hij de *freedom from want* en de *freedom from fear*. In het Nederlands kun je spreken over de ‘vrijheid om‘ tegenover de ‘vrijheid van’. Dit laatste begrip is sterk gerelateerd aan veiligheid. Om vrij te kunnen zijn van gebrek en angst, maar ook van ziekte, moeten de mens en de maatschappij worden beschermd. Hier komt de veiligheid om de hoek kijken. Daarnaast is het zo dat pas wanneer men veilig is en dus de ‘vrijheid van’ heeft bereikt - basale vrijheid - de ‘vrijheid om’ bereikbaar gaat worden. We hebben dat in de jaren na afloop van de Tweede Wereldoorlog kunnen zien. Direct na de bevrijding was er vooral sprake van vrijheid van angst en onderdrukking. De vrijheden die wij nu zo koesteren, en die we door het coronavirus - hopelijk tijdelijk - hebben moeten inleveren, daarvan hebben wij pas later de zoete vruchten kunnen proeven. Met andere woorden: veiligheid is een randvoorwaarde voor de vrijheden zoals wij die nu kennen.

Om de veiligheid en daarmee de basale vrijheid te garanderen, hebben wij veiligheidsdiensten. Enerzijds zijn dat de veiligheidsregio’s, waar politie, brandweer en gezondheidszorgorganisaties samenwerken en anderzijds is dat de krijgsmacht. Deze diensten moeten effectief kunnen optreden tegen bedreigingen van onze vrijheid. En dit jaar, met het uitbreken van de corona-epidemie, hebben we opnieuw kunnen zien dat dergelijke bedreigingen uit onverwachte hoek kunnen komen. Helaas is onze wereld opnieuw lang niet altijd voorspelbaar gebleken. De veiligheidsorganisaties moeten robuust genoeg zijn om deze onverwachte bedreigingen het hoofd te bieden. Hiervoor zijn buffers nodig, of in militair jargon: reserves. In de neoliberale wereld waarin we tot begin dit jaar leefden, waren juist deze buffers *not done*. Buffers kosten geld. Daarom moesten voorraden minimaal zijn en moest er *just in time* worden bevoorraad.

Dat zagen en zien we ook bij de krijgsmacht. Defensie is zo georganiseerd dat er - vaak met hangen en wurgen - kan worden voldaan aan het ambitieniveau op het gebied van vredesoperaties. Reserves om het hoofd te kunnen bieden aan het onverwachte, ontbreken. Het mag een schrale troost zijn dat dit volgens de plaatsvervangend secretaris-generaal van de NAVO het geval is in veel meer NAVO-landen. Hij roept dan ook op om op een andere, niet-economische, manier naar voorraden te kijken. Ik zou dit breder willen trekken. Om adequaat te kunnen optreden tegen een dreiging, ook één die we niet hadden verwacht, hebben we voldoende buffers - reserves - nodig.

Zeker voor de veiligheidsdiensten en dus ook voor de krijgsmacht is het dus hoog tijd dat we niet langer gaan denken in *just in time*, maar in *just in case* en dat we ervoor gaan zorgen dat de noodzakelijke buffers er ook zijn. Laten we hopen dat Nederland deze les - hardhandig - geleerd heeft en dat het geleerde, ook na afloop van de huidige crisis, beklijft.

Verder in dit nummer

Hiernaast staat onder de titel **‘In oorlog’ tegen corona** een eerbetoon in beelden aan de inzet van de krijgsmacht en haar mensen tegen het coronavirus. Hierna neemt onze medewerker Kees Homan de lezer op de bladzijden 4 - 7 mee naar het Midden-Oosten in **De Iraanse ‘netwerken’ in de Golfregio** en op de bladzijden 14 en 15 besteedt hij in zijn column aandacht aan **De opkomst van het autoritisme**. Onze andere columnist László Marácz gaat op de bladzijden 8 en 9 nader in op de mogelijke financiële gevolgen van de coronacrisis in **Het duivelsdilemma van de euro**. Daarna neemt gastauteur Myrthe Westra de lezer mee terug naar het verleden in het eerste deel van een tweeluik over **Herinneringen aan Sarajevo** (bladzijden 10 -12). Dit artikel wordt op bladzijde 13 gevolgd door het **Defensienieuws**. Ten slotte vertelt Tjeerdjan Nieuwenhuis op de bladzijden 16 - 19 over de (niet geslaagde) ontwikkeling van een experimenteel hypersonische ruimteveer, de **Dyna-Soar** in de jaren ’50 en ’60.

Foto cover: Militaire verpleegkundigen en verzorgenden aan de slag in verpleeghuizen. Foto: MinDef

De Iraanse ‘netwerken’ in de Golfregio

Mr. drs. C. Homan

Het nieuws op 3 januari jl. over de Amerikaanse dodelijke aanslag bij Bagdad op de Iraanse generaal Qassem Soleimani, de commandant van de Quds Force (QF), domineerde de media in die tijd in de hele wereld. Soleimani was immers de belangrijke architect van het netwerk van militante groeperingen in het buitenland, dat Iran veel invloed in de Golfregio verschaft. De QF speelt hierin een belangrijke rol. De geschiedenis van deze strijdmacht, als externe vleugel van de Islamitische Revolutionaire Garde (IRG), gaat terug tot de Iraanse Revolutie in 1979. Tijdens deze revolutie richtte de geestelijk leider Khomeini de IRG op. Deze strijdmacht diende als ideologisch tegenwicht tegen de reguliere strijdkrachten, die door Khomeini gewantrouwd werden. Sindsdien heeft de IRG zich ontwikkeld tot een aanzienlijke politieke, economische en militaire macht.

In dit artikel zal allereerst aandacht worden besteed aan de krachtsverhoudingen in de Golfregio. Daarna wordt aandacht besteed aan de IRG. Vervolgens komt de positie en rol van de QF aan de orde. Hierna gaat de aandacht uit naar Soleimani. Tot slot wordt ingegaan op de mogelijke opties van Iran om de Amerikanen uit de Golfregio te verdrijven.

Graf van de Iraanse generaal Qassem Soleimani, die op 3 januari van dit jaar om het leven kwam bij een drone-aanval op de luchthaven van Bagdad. Foto: Wikimedia Commons, Mohammad Ali Marizad

De IRG heeft zich ontwikkeld tot een aanzienlijke politieke, economische en militaire macht

Krachtsverhoudingen

De conventionele militaire balans in de Golfregio is in het voordeel van de Verenigde Staten en zijn bondgenoten. Niettemin beschikt Iran, met ongeveer 523.000 parate militairen en 350.000 reservisten, over de grootste staande krijgsmacht in het Midden-Oosten. De parate eenheden omvatten 350.000 militairen in het reguliere leger en tenminste 125.000 militairen in de IRG.

Het reguliere Iraanse leger bestaat uit de landmacht, marine, luchtmacht en luchtafweer. De troepen bestaan uit naar schatting 398.000 man: de landmacht 350.000 man, de marine 18.000 man en de luchtmacht 30.000 man. De Iraanse luchtafweer is een afsplitsing van de luchtmacht. Hoewel kleiner in aantal, is de IRG sterker dan de reguliere krijgsmacht. Om deze reden zijn de relaties tussen de reguliere strijdkrachten en de IRG altijd geforceerd geweest.

Iran heeft ongeveer 1.630 tanks. Dat aantal wordt gesteund door ongeveer 2.345 gepantserde gevechtsvoertuigen en 1.900 raketlanceerders. Deze grote aantallen zijn echter voor een groot deel zeer verouderd. Technologisch ligt Iran met zijn defensie in veel opzichten mijlenver achter op regionale rivalen. De Iraanse luchtmacht bestaat bij voorbeeld voor ruim de helft uit toestellen die nog dateren uit de tijd van de sjah, meer dan veertig jaar geleden.

Iran mist ook het geld om de nieuwste vindingen op wapengebied te kopen. In 2018 gaf het bijvoorbeeld 13,2 miljard dollar aan defensie uit. Dat is 9,5 procent minder dan het jaar daarvoor. De grote economische problemen ten gevolge van de ‘massale druk’ strategie van de Verenigde Staten met zijn sancties waren hier voornamelijk debet aan. De Verenigde Staten zelf spendeerde in 2019 tegen de 700 miljard dollar aan defensie. De Golfstaten, bij elkaar met een bevolking veel kleiner dan Iran, gaven samen ver boven de 100 miljard dollar uit aan wapens.

De door de Verenigde Staten opgelegde sancties hebben de olie-exporten van Iran aanzienlijk gereduceerd en daardoor zijn de Iraanse importen van militair materieel de laatste jaren belangrijk verminderd. Zo verminderde de Iraanse wapenimport drastisch in 2018 en de totale import voor de krijgsmacht van 2009 tot 2018 was slechts 3,5 procent van de Saoedi-Arabische totale import gedurende dezelfde periode.

Iran vertrouwt op de ontwikkeling van raketten, teneinde het nadeel te compenseren over minder militair materieel te beschikken. Alom wordt erkend dat Iran de meest ontwikkelde raketsystemen voor de korte- en middellange afstand in de regio heeft. Iran heeft ook 300-kilometer ver reikende Shahab 1 raketten, die voor Washington aanleiding waren om Patriot luchtdoelsystemen in sommige naburige landen te stationeren om mogelijke

Iran heeft ongeveer 1.630 tanks. Foto: Wikimedia Commons, Global Military

raketdreigingen vanuit Iran te pareren. Iran beschikt ook over drones. Daarnaast pocht de IRG over een eenheid voor cyberaanvallen te beschikken, waarvan bekend is, dat deze verantwoordelijk was voor verscheidene aanvallen in het buitenland. Na de aanslag op Soleimani vermoeden velen dat Iran ook zou kunnen reageren met een massale cyberaanval tegen een Amerikaanse entiteit.

'Effectieve kracht'

Hoewel de conventionele balans in de regio dus in het nadeel is van Iran, is de zogenoemde 'effectieve kracht' echter in het voordeel van Iran. Hier is sprake van een militair voordeel wegens de Iraanse mogelijkheid oorlog te voeren met gebruikmaking van derde partijen in het buitenland, zoals Sjiitische milities en opstandelingen. Zo zijn de netwerken met buitenlandse milities belangrijker voor het Iraanse regime dan haar ballistische raketprogramma, vermoedelijke nucleaire plannen, of conventionele militaire strijdkrachten. De Iraanse zogenoemde 'derde partij capaciteit' is dan ook het wapen bij uitstek voor Teheran. Hier spelen de IRG en in het bijzonder haar onderdeel de QF een belangrijke rol.

Islamitische Revolutionaire Garde

De IRG is het militaire elitekorps van Iran. Deze strijdmacht staat los van het reguliere Iraanse leger en valt rechtstreeks onder de geestelijk leider van Iran, ayatollah Ali Khamenei. Het nucleaire programma van Iran is sinds 2005 tevens in handen van de IRG. Zij bestaat uit naar schatting 125.000 militairen, waaronder de Basij. Dit is een paramilitaire vrijwilligersmilitie die 12,6 miljoen leden telt, waarvan na mobilisatie waarschijnlijk 1 miljoen leden met de IRG voor gevechtsdoeleinden kunnen worden geïntegreerd. Deze militie is ook bedoeld om de interne orde te handhaven. Door de oorlog tussen Iran en Irak (1980–1988) veranderde de IRG in een conventionele gevechtsorganisatie met een bevelsstructuur min of meer gelijk aan die van Westerse krijgsmachten. De IRG bestaat uit grond-, zee-, en luchtstrijdkrachten. Daarnaast beschikt het over een cybercommando. De IRG is ook invloedrijk in de binnenlandse politiek. Vele oudere Iraanse civiele functionarissen hebben de rangen van de IRG doorlopen.

De militaire instellingen controleren een-vijfde van de marktwaarde van de bedrijven die op de beurs van Teheran geregistreerd staan en bezitten duizenden andere bedrijven, die alle inkomsten genereren voor de strijdkrachten. Hiernaast controleert de IRG een belangrijk deel van de ondergrondse economie van Iran. Economische activiteiten verrijken IRG-functionarissen en financieren activiteiten, zoals wapenaankopen, geheime operaties in het buitenland en Irans nucleaire programma. De IRG ondersteunt eveneens veteranen en de gezinnen van gedode leden van de IRG en is ook actief op de zwarte markten. In april 2019 bestempelde de Amerikaanse president Donald J. Trump de IRG als een buitenlandse terroristische organisatie. De IRG was toen reeds zwaar gesanctioneerd.

Quds Force

Als onderdeel van de IRG, werd de QF als onconventionele strijdmacht opgericht in 1980, in het begin van de oorlog tegen Irak. Aanvankelijk waren deze oorlog en samenwerking met de Libanese Hezbollah de voornaamste activiteiten van de QF. De strijdmacht richtte zich in het begin in het bijzonder op het verkrijgen van inlichtingen en het oprichten van eenheden voor speciale operaties.
Onder de eerste commandant van de IRG, brigade-generaal Ahmad Vahidi, kreeg de QF een structuur die operaties mogelijk maakte in Afghanistan, Afrika, (Centraal-)Azië, Irak, Libanon, Latijns-Amerika en het Arabische schiereiland. De QF richtte tevens ongeveer 20 militante trainingskampen in Iran op, evenals kampen in Libanon en uiteindelijk in Soedan. De milities die de QF ondersteunen, opereren in minstens vijf landen in de regio. De QF rekruteert ook zelf de milities in het buitenland , waarvan het aantal oploopt tot 200.000 strijders.

Ayatollah Khamenei zei in 1990 dat de missie van de QF was over de hele wereld Hezbollahcellen op te richten. Daarnaast verkondigde de IRG-commandant meer concreet, dat de missie van de QF is buiten Iran Islamitische bewegingen te helpen; de Islamitische Revolutie uit te breiden; en de weerstand en het uithoudingsvermogen van lijdende mensen over de hele wereld te vergroten. Dit laatste in het bijzonder voor mensen die hulp nodig hebben in landen als Libanon, Syrië en Irak. De oprichting van een gespecialiseerd logistiek element, maakte het voor de QF mogelijk internationaal geheime wapens per schip te vervoeren. De Amerikaanse generaal Stanley

Een als Iraans toestel beschilderde F-14 Tomcat. De Iraanse luchtmacht bestaat voor ruim de helft uit toestellen die nog dateren uit de tijd van de sjah.
Foto: US Navy

Iran beschikt ook over drones, zoals deze Shahed 129.
Foto: Wikimedia Commons

Soleimani was de belangrijkste man voor de relaties van Iran met Hezbollah

Het nucleaire programma van Iran is sinds 2005 tevens in handen van de IRG.
Foto: Wikimedia Commons, Vahid alpha

McChrystal beschrijft de QF als een organisatie die ruwweg een combinatie is van de CIA en het Joint Special Operations Command (JSOC) in de Verenigde Staten.

In de nasleep van de Arabische opstanden in 2011 werd de QF ingezet in Syrië. Aanvankelijk beweerden Iraanse functionarissen dat er sprake was van een beperkte missie, namelijk het verdedigen van Sjiitische tempels. Toen de opstand veranderde in een burgeroorlog, diende de QF niet alleen als militair adviseur, maar was het ook actief aan het front. Velen die met de QF vochten zijn overigens geen Iraniërs, maar eerder militanten van Libanons Hezbollah of Afghaanse vluchtelingen gerekruteerd door de IRG. Naarmate de QF haar geografisch bereik uitbreidde, zorgde ze tevens voor *safe havens*, financiële fondsen, training van terroristen, wapens en ideologische training voor een brede groep van internationale militante groeperingen, waaronder Afghaanse Hazara's, Balkan Moslims, Golf militanten, Palestijnen en zelfs al-Qaeda. De QF zelf telt 17.000 tot 21.000 leden. De totale kosten voor Iran voor haar activiteiten in Syrië, Irak en Jemen bedragen 16 miljard dollar, terwijl de Libanese Hezbollah jaarlijks 700 miljoen dollar van Iran ontvangt.

Embleem van de IRG, het militaire elitekorps van Iran. Afbeelding: Wikimedia Commons

Soleimani

De befaamde commandant van de Quds Force, Qassem Soleimani, was een van de meest invloedrijke en populaire figuren in de Islamitische Republiek. Na de oorlog tegen Irak - waarin hij aan de belangrijkste veldslagen had deelgenomen - werd Soleimani benoemd tot commandant van een divisie van de IRG, die belast werd met het onderdrukken van onrust en handel in narcotica langs de oostkust van Iran. Omstreeks 1998, verving Soleimani IRG brigade-generaal Qasem als commandant van de QF. Hij leidde de Iraanse campagne om Sjiitische milities in Irak te bewapenen en te trainen - milities die verantwoordelijk zijn voor de dood van naar schatting 600 Amerikaanse militairen van 2003 tot 2011 - en zorgde daarna voor belangrijke Iraanse politieke invloed in Irak, vooral door zijn gevechten tegen de Islamitische Staat (ISIS).

Soleimani ontvangt de Orde van Zolfaghar uit handen van opperste leider Khamenei. Foto: Wikimedia Commons, khamenei.ir

In Irak was het aantal gemobiliseerde Sjiitische milities (100.000) al spoedig groter dan het nationale leger (50.000). Vele van deze milities zwoeren trouw aan de hoogste leider van Iran en werden geleid door commandanten die met de QF samenwerkten tegen de Amerikaanse bezetting in de voorgaande periode. Soleimani en zijn medewerkers verleenden op allerlei manieren steun aan deze Sjiitische groepen. Door bij voorkeur Sjiitische groepen financieel te steunen, wapens te leveren, maar ook door hen te trainen en door technische kennis over te dragen. Soms ook door politieke tegenstanders uit de weg te ruimen of, zoals in Irak, ministers onder druk te zetten tot ze deden wat Iran wilde. Zo groeiden organisaties als Hezbollah in Libanon en pro-Iraanse milities in Irak uit tot machtige spelers in hun land.

Soleimani was betrokken bij het Iraanse bewapeningsbeleid en ondersteunde de Syrische President Bashar al-Assad, onder meer door de inzet van naar schatting 50.000 Sjiitische militiestrijders in Syrië. Hij was de belangrijkste man voor de relaties van Iran met Hezbollah in Libanon. Hij hielp deze groep om Israël te dreigen met raketten, geleide wapens en de bevoorrading van raketten. Soleimani ontwikkelde tevens het Iraanse beleid om de Houthis in Jemen te bewapenen. Om al deze redenen en meer was Soleimani een cultheld, niet alleen in Iran, maar in de hele regio. Mocht het tot een oorlog komen, dan kan Iran een beroep doen op deze 'bondgenoten'. Dan zou Hezbollah, dat zelf over veel raketten beschikt, bij voorbeeld Israël kunnen aanvallen. Met deze tamelijk unieke aanpak hebben de machthebbers in Teheran ondanks hun beperkte militaire en financiële middelen kans gezien een oorlog tegen hun land tot een bijzonder onaantrekkelijke optie te maken. Of oorlog desondanks uitblijft, is echter niet alleen aan hen.

In het conflict in Syrië steunde Soleimani de Syrische President Bashar al-Assad. Foto: Wikimedia Commons, Christiaan Triebert

Slotopmerkingen

Het Iraanse ideologische en strategische denken werd recentelijk treffend weergegeven in een speech door de belangrijkste vertegenwoordiger van de allerhoogste leider in de Iraanse provincie Razavi Khorasan, Ahmad Alamolhoda. Deze speech werd gegeven precies na de aanvallen in september jl. op het Abqaiq olieverwerkingscomplex. Alamolhoda zei: "Het hedendaagse Iran heeft niet de geografische beperkingen van het verleden. Vandaag is Iran ook de Popular Mobilisation Forces van Irak, Libanons Hezbollah, Ansarullah in Jemen, Syrie's Nationale Front, de Palestijnse Islamitische Jihad en Hamas. Deze zijn allemaal Iran gaan vertegenwoordigen en daarom is Iran niet langer alleen Iran."

Zoals eerder vermeld heeft Iran een groot arsenaal aan raketten en lanceerinstallaties opgebouwd. De raketten vormen een hoeksteen van het Iraanse defensiebeleid. Iran heeft doelbewust gekozen voor een aanpak die het land in staat stelt maximale schade aan te richten aan militaire én civiele doelwitten in de hele regio. Hoewel de Verenigde Staten in geval van oorlog die lanceerinstallaties wel kan opsporen, zou er tegen die tijd naar verwachting al enorme schade door de afgevuurde raketten zijn aangericht.

Ook heeft Iran zich er al jaren geleden op ingesteld om de scheepvaart door de strategische Straat van Hormuz te verstoren in geval van een conflict. Ook hier volgen ze een onorthodoxe aanpak. Geen investeringen in grote, dure marinevaartuigen maar in kleine wendbare vaartuigjes, die makkelijk olietankers kunnen beschadigen. Dat Iran dit kan, liet het ook afgelopen zomer enkele keren zien. In geval van conflict zou het ook nog mijnen kunnen leggen en schepen met raketten bestoken.
Donald Trump besloot in mei 2018 de Verenigde Staten terug te trekken uit de nucleaire deal van 2015 en opnieuw sancties op te leggen aan Teheran. Na een jaar van beheersing in Teheran kwamen mysterieuze aanvallen op olietankers in de Golf van Oman en het neerschieten van een onbemande Amerikaans drone in juni 2019. Er volgde een aanval op Saoedische olieinstallaties in september 2019, en een spervuur aan raketten door een door Iran gesteunde Irakese militie die een Amerikaanse contractor doodde in december 2019. Een en ander leidde tot verhoogde spanningen en de dodelijke aanslag op Soleimani op 3 januari 2020.

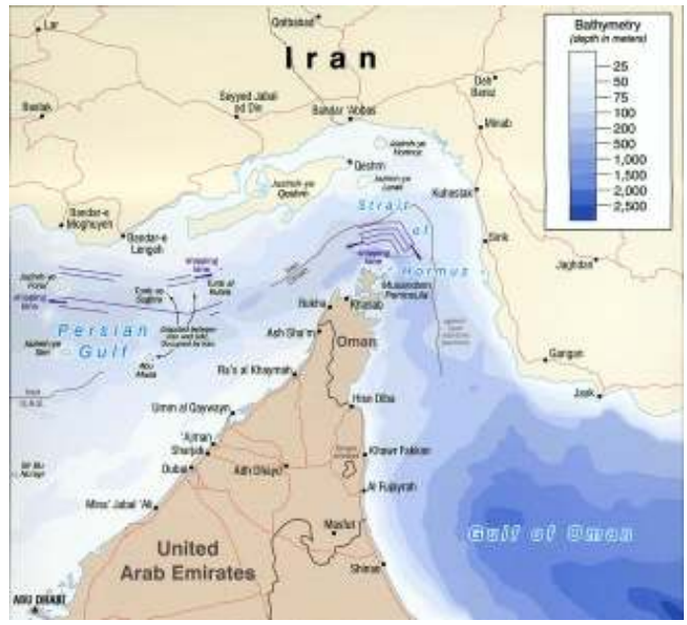

Iran heeft zich er op ingesteld de scheepvaart door de Straat van Hormuz te verstoren in geval van een conflict. Afbeelding: Wikimedia Commons

Ondanks dat Teheran antwoordde met een raketaanval op twee Amerikaanse militaire bases in Irak, blijft er ook de dreiging van Iraanse aanvallen op lager niveau. In zo'n mogelijke confrontatie, zou Teheran een zogenoemde 'drie pijler'- strategie kunnen uitvoeren. Eén pijler is 'verdediging voor de grens', namelijk de operaties van QF-eenheden buiten Iran om Amerikaanse troepen aan te vallen. Er zijn naar schatting meer dan 50.000 Amerikaanse militairen in het Midden-Oosten gestationeerd.
De andere pijlers van zo'n strategie zijn het gebruik van langeafstandsraketten om verder weg gelegen Amerikaanse doelen te treffen, of een poging de Straat van Hormuz af te sluiten en mondiale energiemarkten in een dodelijke neerwaartse spiraal doen belanden.

Na het terugtrekken van de Verenigde Staten uit het nucleaire akkoord uit 2015 begon Iran geleidelijk aan te stoppen met de naleving van de beperkingen van het verdrag. Uiteindelijk verklaarde het na de dood van Soleimani, dat het afzag van naleving van alle limieten in de overeenkomst. Vooralsnog is het moeilijk in te schatten hoe het conflict tussen Iran en de Verenigde Staten zich zal ontwikkelen. Niettemin zal het voor Iran moeilijk worden de zogenoemde 'schaduwoorlog' nog eens vijf jaar lang vol te houden. De Iraanse economie kreunt immers onder druk van de sancties. Bovendien is er in landen als Irak en Libanon steeds meer kritiek op de Iraanse inmenging. Kortom, Iran zit zowel economisch, als diplomatiek en militair in het nauw.

Iedere rationele inschatting dient ook rekening te houden met het feit dat de internationale politiek nooit helemaal rationeel is. Als een escalatie van het conflict tussen Iran en de Verenigde Staten voorkomen wordt, betekent dat dan ook nog allerminst het einde van dat conflict. Maar op het moment van het voltooien van dit artikel (13 april) domineren in de Verenigde Staten en Iran echter de problemen van de coronavirus-crisis, zodat vooralsnog escalatie niet te verwachten is.

Het zal voor Iran moeilijk worden de zogenoemde 'schaduwoorlog' nog eens vijf jaar lang vol te houden

De Iraanse economie kreunt onder druk van de sancties. Foto: Wikimedia Commons, Solmaz Daryani

Column

Het duivelsdilemma van de euro

Prof. Dr. László Marácz

Naast een ongekende gezondheidscrisis veroorzaakt door de uitbraak van het coronavirus voltrekt zich in een Europa een andere crisis van ongekende omvang, namelijk een financiële crisis. We staan pas aan het begin van deze nieuwe financiële crisis die zich in de schaduw van het coronacrisis ontvouwt. Het huidige Europese financiële beleid om uit de ongekende financieel-economische neergang te geraken door het drukken van extra geld - tegenwoordig het digitaal toevoegen van extra nulletjes op een computerscherm - en het ophogen van de geldoverdracht van Noord- naar Zuid-Europa gaan ongekende risico's met zich meebrengen. Het zal in ieder geval de structurele problemen van de eurozone niet kunnen oplossen en zal uiteindelijk het voortbestaan van het Europese project op het spel zetten.

Het huidige financiële beleid zal het voortbestaan van het Europese project op het spel zetten

Vredesproject

De Europese Unie is als vredesproject op de puinhopen van de Tweede Wereldoorlog ontstaan. Nooit meer oorlog was het devies. Het uitgangspunt was om door economische vervlechting van de zes oorspronkelijke leden, Duitsland, Frankrijk, Italië en de Benelux-landen, een kern van staten te vormen die vanwege de economische afhankelijkheid van elkaar nooit meer oorlog met elkaar zouden voeren. Het plan werd opgevat om de Europese samenwerking stap-voor-stap uit te breiden en te verdiepen. Dit gebeurde aan de hand van het oprichten van gemeenschappelijke instellingen, zoals de Europese Commissie, de Europese Centrale Bank (ECB) en vele andere Europese bestuursorganen. Met het Verdrag van Maastricht (1992) waren de geesten rijp om een politieke unie op te richten, die verder ging dan de vrijhandelszone zonder belemmerende nationale grenzen. De politieke unie was mede een reactie op het einde van de Koude Oorlog, wat weer tot gevolg had dat de voormalige Oost-Europese satellietstaten in de rij stonden om lid te worden van een succesvolle en welvarende unie. Brussel begon zich zowaar hoofdstad van een Europees rijk te voelen. Als hoogtepunt van de politieke samenwerking werd in 2002 een gemeenschappelijke munt ingevoerd, de euro. Er werden strakke criteria afgesproken om de stabiliteit van de munt te waarborgen, de zogeheten convergentiecriteria en er gold een clausule dat ieder lid van de eurozone verantwoordelijk was voor het beteugelen van de eigen overheidsuitgaven.

Als hoogtepunt van de politieke samenwerking werd in 2002 een gemeenschappelijke munt ingevoerd, de euro. Foto: Wikimedia Commons, Avij

Coronacrisis

In januari van dit jaar werd de wereld opgeschrikt door de uitbraak in het Chinese Wuhan van een nieuw, onbekend virus, dat 'COVID-19' is gedoopt. Het virus dat tot de coronafamilie van virussen behoort, verspreidde zich in de afgelopen maanden in een hoog tempo over de wereld. Dat leidde ertoe dat de WHO begin maart de corona-uitbraak tot een heuse pandemie bestempelde en de lidstaten adviseerde om de noodscenario's in werking te stellen. Het noorden van Italië, Lombardije, werd als een van de eerste Europese regio's zwaar getroffen door het virus. De Italiaanse regering van premier Giuseppe Conte besloot om een totale *lockdown* af te kondigen tegen de verdere verspreiding ervan. De Italianen werden gedwongen thuis te blijven en het economische leven kwam geheel tot stilstand.

Het toeval wilde dat het virus hard toesloeg in Italië, een EU-lidstaat die er al financieel-economisch heel zwak voorstond. Italië was allang niet meer in staat om aan de euro-criteria te voldoen. Het overheidstekort van Italië was inmiddels opgelopen naar 135 procent van het bbp en dat mocht volgens de convergentiecriteria slechts 60 procent zijn. Italië stond al vóór de uitbraak 2 biljoen (2000 miljard) euro in het rood. Het tot stilstand komen van het economische leven door de coronacrisis maakte dat deze schuldencrisis in Italië verder zou escaleren. Vandaar dat er gereageerd moest worden. Er waren begin maart nog twee scenario's voorhanden om de eurocrisis aan te pakken. De herstructurering van de euro zelf door bijvoorbeeld Italië uit de eurozone te zetten of de euro te redden met financiële injecties van de ECB. Brussel koos voor het laatste.

De WHO adviseerde de lidstaten om de noodscenario's in werking te stellen. Foto: Flickr

Italië was allang niet meer in staat om aan de euro-criteria te voldoen

'Whatever-it-takes'

Al bij de bezwering van de financiële crisis van 2008-2009 koos de toenmalige Italiaanse ECB-directeur Mario Draghi in 2012 voor een *bail-out* van de Europese banken en Griekenland. *Whatever it takes* verklaarde Draghi om de euro te redden. De huidige ECB-directeur, de Française Christine Lagarde lanceerde op 19 maart een nieuw opkoopprogramma van statelijke en bancaire schulden ter waarde van 750 miljard euro en herhaalde de woorden van Draghi *whatever it takes* om de euro, het ultieme symbool van het Europese vredesproject te redden. De ECB had wederom de geldpersen aangezet om de financiële crisis in de Zuid-Europese landen te neutraliseren. Naast Italië volgden spoedig Spanje, Portugal en Frankrijk die ook al voor de coronacrisis enorme overheidstekorten hadden en de eurocriteria hadden geschonden maar door de coronacrisis nog verder in de problemen waren gekomen. Van die 750 miljard moge duidelijk zijn dat de 'Ziekste Man van Europa', Italië, er niet mee gered kan worden. Hieruit volgt dat het bijdrukken van geld en het garant staan daarvan door de hele eurozone het pad is waarop we terecht zijn gekomen, ongeacht hoe je dat noemt: coronabonds, eurobonds of euro-obligaties, al of niet van tijdelijke aard. We kunnen derhalve de komende jaren *bail-out* op *bail-out* van de Zuid-Europese landen, hun overheden en financiële instellingen verwachten, waarvoor ook de noordelijke nettobetalers in de eurozone, Duitsland, Nederland, Oostenrijk en Finland, garant zullen moeten staan.

Eindspel

De oorzaak van de financiële euro-ellende is de weeffout die zit ingebakken in het Europroject. Het probeert landen met een zwakke economie, de Zuid-Europese, te verenigen met de noordelijke landen, die een sterke economie hebben. Dat is simpelweg een onoplosbaar cultureel probleem. Het bijdrukken van geld kan niet ongebreideld doorgaan. Het moment dat Noord-Europa niet langer garant kan staan, komt steeds dichterbij. Het gaat hier immers om bedragen die de financiële kracht van de noordelijke landen te boven gaan. Op de korte termijn heeft het bijdrukken van geld inflatie tot gevolg, en het oplopen van de rente die nu kunstmatig laag gehouden wordt, met alle gevolgen van dien. Maar het belangrijkste is dat er vertrouwen blijft in het ooit kunnen terugbetalen van deze imposante schuldenberg die in de EU aan het ontstaan is. Dat vertrouwen in de EU is echter fragiel. In alle Europese landen zijn er steeds meer politieke krachten die niet meer geloven in het Europese project en steeds meer Europese burgers zullen door het duivelsdilemma van de euro in armoede terechtkomen. Het Europese project wordt van een vredesproject sowieso een armoedeproject. Bij een van de volgende crisissen - en die zijn er legio, een hernieuwde uitbraak van COVID-19 of een ander virus of oplopende spanningen tussen de VS en China - kan het helemaal misgaan in de vorm van hyperinflatie, wat het einde van de euro en in haar val het einde van het Europese project tot gevolg heeft.

In alle Europese landen zijn er steeds meer politieke krachten die niet meer geloven in het Europese project. Afbeelding: Pinterest

De Italiaanse regering van premier Giuseppe Conte besloot om een totale 'lockdown' af te kondigen. Foto: Flickr, Dipartimento Protezione Civile

Op 19 maart startte de ECB een nieuw opkoopprogramma van statelijke en bancaire schulden. Foto: Wikimedia Commons, M.Minderhoud

De weeffout die in het Europroject ingebakken zit, is de oorzaak van de financiële euro-ellende

Herinneringen aan Sarajevo (deel 1)

M.F. Westra

De auteur heeft een onderzoek gedaan naar de beleving van de urbicide van Sarajevo bij Nederlandse VN-militairen tijdens de UNPROFOR missie van 1992-1995. De resultaten van dit onderzoek publiceert zij in Armex in een tweeluik, waarvan u het eerste deel hier kunt lezen.

Op 7 januari jl. promoveerde cultureel antropoloog Tine Molendijk aan de Radboud Universiteit Nijmegen met haar proefschrift over 'morele verwonding' bij Nederlandse veteranen van de missies in Srebrenica en Uruzgan. Morele verwonding kan ontstaan, doordat de militair gebeurtenissen meemaakt die sterk ingaan tegen de eigen morele overtuiging [1]. Deze morele dimensie blijkt te bestaan uit schuldgevoelens, schaamte en boosheid. Daarnaast kunnen de militairen maatschappelijke vervreemding ervaren, vanwege publieke kritiek [2]. De verhalen van militairen over hun uitzendervaringen leiden tot een interessant startpunt voor verder onderzoek. Om daar op voort te borduren focust dit tweeluik zich op de beleving van Nederlandse militairen gedurende de zogenoemde 'urbicide' van Sarajevo eind vorige eeuw, waar zij getuige waren van een meedogenloze belegering tegen een grotendeels weerloze burgerbevolking.

Het beleg van Sarajevo was onderdeel van de Joegoslavische oorlogen en begon na de onafhankelijkheidsverklaring van Bosnië-Herzegovina in april 1992. Het was onderdeel van een plan van de Servische leider Slobodan Milosevic om Bosnië gewapenderhand toe te voegen aan een 'Groter-Servië'. Om de vrede in Joegoslavië te bewaken besloten de Verenigde Naties om de missie UNPROFOR uit te rollen in februari 1992. In Sarajevo werd het hoofdkwartier gevestigd. Toen de (Bosnische) Serven Sarajevo belegerden, zat de VN als neutrale partij gevangen tussen de loopgraven, tankopstellingen en sluipschutters. Het beleg eindigde in 1995. Pas toen werd de omvang van de schade duidelijk: cultureel erfgoed, overheidsgebouwen, ziekenhuizen en huizen zaten vol gaten of waren vernietigd. Bosnische architecten kregen de taak om de stad weer op te bouwen. Zij noemden de opzettelijke vernieling 'urbicide'.

In het eerste deel van dit tweeluik komt de scheiding van Joegoslavië en de inzet van de VN aan de orde. Vervolgens wordt in het tweede deel de beleving van het Nederlandse Verbindingsbataljon en de Nederlandse waarnemers in Sarajevo geanalyseerd aan de hand van egodocumenten en interviews.

Joegoslavië valt uiteen

In 1991 viel de federale republiek Joegoslavië uiteen, zoals die sinds de Tweede Wereldoorlog had bestaan. De zes republieken van Joegoslavië - Slovenië, Kroatië, Bosnië-Herzegovina, Servië, Montenegro en Macedonië - kwamen na de Tweede Wereldoorlog onder leiding van Josip Broz 'Tito' tot stand. Joegoslavië werd een communistische staat[3]. Na de dood van Tito in 1980 ontstond een machtsvacuüm en kampte de federatie met politieke en economische problemen [4]. Daarbovenop stelden de Serviërs dat zij onder het bewind van Tito slecht waren behandeld, terwijl zij de grootste militaire bijdrage hadden geleverd aan beide wereldoorlogen. Om dit recht te zetten stelden academici in 1986 een Servisch Memorandum op, waarin zij concludeerden dat de Serviërs in Joegoslavië werden gediscrimineerd, vooral in Kosovo[5]. De meerderheid van de bevolking in deze autonome Servische provincie Kosovo werd gevormd door Albanezen en zij zouden schuldig zijn aan een fysieke, politieke, juridische en culturele 'genocide' van de Servische populatie. Het memorandum werd gebruikt voor de nationalistische politiek van Slobodan Milosevic. Met een nieuwe grondwet dwong hij het parlement van Kosovo in 1989 om zijn autonomie op te geven, waardoor de provincie volledig onder Servisch bestuur kwam[6]. Milosevic provoceerde met dit besluit de andere deelrepublieken en creëerde spanningen tussen de Serven, Slovenen, Kroaten en Bosnische Moslims. Dit mondde uit in de onafhanke-

De Servische leider Slobodan Milosevic wilde Bosnië gewapenderhand toevoegen aan een 'Groter-Servië'

Pas toen het beleg werd beëindigd, werd de omvang van de schade duidelijk. Foto: Wikimedia Commons, Hedwig Klawuttke

Na de dood van Tito in 1980 ontstond een machtsvacuüm

Het Joegoslavische Volksleger kreeg in Kroatië te maken met felle tegenstand. Foto: Wikimedia Commons, Toca

lijkheidsverklaring van Kroatië en Slovenië in juni 1991. Het Joegoslavische Volksleger kwam in actie om dit onafhankelijkheidstreven de kop in te drukken, maar kreeg te maken met felle tegenstand. In februari 1992 besloten de Verenigde Naties de *peacekeeping* missie UNPROFOR te ontplooien, zodat er onderhandelingen konden plaatsvinden voor een vredesverdrag in Kroatië[7]. Begin 1992 volgde de onafhankelijkheid van Bosnië-Herzegovina, waarna (Bosnisch) Servische eenheden het land binnenvielen en o.a. Sarajevo belegerden. Het mandaat van UNPROFOR werd uitgebreid, zodat humanitaire hulp kon worden gegeven aan de Bosnische bevolking[8].

Het beleg van Sarajevo

De verschillende religieuze en etnische groepen maken dat Sarajevo het Jeruzalem van Europa wordt genoemd. Deze mengelmoes van etniciteiten ging tegen de principes van de (Bosnische) Serven in om een 'etnisch zuivere' Servische staat te bereiken. Daarom moesten alle andere etniciteiten worden verwijderd[9]. Vanuit de heuvels werd Sarajevo vanaf april 1992 dagelijks met artillerie- en tankgranaten geteisterd. Het beleg werd getypeerd door de vernietiging van het historische stedelijke landschap. In de stad zaten sluipschutters die de bevolking en militairen onverwachts beschoten[10]. Groene gebieden veranderden in moestuinen en begraafplaatsen. Bomen werden gekapt en gebruikt voor de verwarming, omdat de (Bosnische) Serven de elektriciteit-, gas- en watervoorzieningen hadden afgesloten[11]. Het dieptepunt werd bereikt in februari 1994 toen een mortiergranaat ontplofte op de *Markale Market* in de binnenstad, waarbij 64 mensen omkwamen en 200 gewond raakten. Als gevolg hiervan kwam de NAVO met een ultimatum, waarbij de (Bosnisch) Servische troepen hun zware artillerie moesten verplaatsen buiten *Weapon Exclusion Zones*[12]. Ze voldeden aan het ultimatum en het artillerievuur nam af.

Urbicide

Na het beleg van Sarajevo kwam het besef dat de (Bosnische) Serven met opzet de Bosnische steden hadden vernietigd, Bosnische architecten bestempelden dit als urbicide[13]. Vervolgens onderzochten academici op welke manier het begrip urbicide zo volledig mogelijk gedefinieerd kon worden. Socioloog Martin Shaw beschreef urbicide als de vernietiging van een stedelijke cultuur en iedereen die daarmee in aanraking kwam. Hij stelde dat het vernietigen van gebouwen en het terroriseren van een stad elementen waren van genocide. Het doel van de Servische nationalisten was om een etnisch gedefinieerde staat uit te kerven in Bosnië, daarom was urbicide deel van de oorlog en maakte dit genocide mogelijk, aldus Shaw[14]. Stephen Graham ondersteunde de argumentatie van Shaw en stelde dat urbicide een aanval was op de stedelijke heterogeniteit door het uitvoeren van zuiveringen. Volgens Graham werden openbare gebouwen en publieke ruimtes verwoest, omdat zij in een gedeelde ruimte bestonden. Die vernietiging was gericht op het creëren van een etnisch verdeelde stad[15]. Martin Coward vond genocide een onbevredigend concept om urbicide te beschrijven[16]. Hij argumenteerde dat de heterogene cultuur van Bosnië door de (Bosnische) Serven werd gedwarsboomd, bijvoorbeeld door de afkeuring van gemengde huwelijken[17]. Urbicide zorgde ervoor dat de omstandigheden om samen te leven onmogelijk werden gemaakt. Volgens Coward moest urbicide een apart onderzoeksonderwerp worden en niet in relatie met genocide worden onderzocht[18].

In Sarajevo werd het opzettelijk beschieten van de stad en zijn cultuur bevestigd door een Servische schutter toen BBC-journalist Katie Adie hem interviewde. Zij vroeg waarom hij het Holiday Inn Hotel aan het beschieten was, aangezien daar de internationale journalisten zaten. De officier verontschuldigde zich en vertelde dat hij niet het hotel wilde raken, maar het dak van het Nationale Museum, dat erachter stond[19]. De Serviërs pleegden zo urbicide door te schieten op het gehele stedelijke landschap.

De Verenigde Naties besluiten te helpen

Op 21 februari 1992 werd resolutie 743 door de VN-Veiligheidsraad aangenomen. In deze resolutie werd de *United Nations Protection Force* (UNPROFOR) opgericht. In eerste instantie moest UNPROFOR toezien op de naleving van het vredesbestand in Kroatië[20]. 14.000 blauwhelmen zouden naar voormalig-Joegoslavië gaan om de vrede te bewaken voor een periode van 12 maanden[21]. Het hoofdkwartier werd in het, toen nog relatief rustige, Sarajevo neergezet. De militairen werden gelegerd in Dom Penzionera, een felgekleurd bejaardentehuis dat werd omgedoopt tot het Rainbow Hotel. Het hoofdkwartier van de vredesmacht kwam in het PTT-gebouw. Dit lever-

De Serven beschoten Sarajevo om een etnisch verdeelde stad te creëren. Foto: Wikimedia Comons, Mikhail Evstafiev

De grootschalige vernielingen in Sarajevo werden aangeduid met de term 'urbicide'

14.000 blauwhelmen zouden naar voormalig-Joegoslavië gaan om de vrede te bewaken. Foto: United Nations Photo

In eerste instantie moest UNPROFOR toezien op de naleving van het vredesbestand in Kroatië

de in mei 1992 problemen op, toen het strijdtoneel zich verplaatste naar Bosnië. In Sarajevo was de vredesmacht drukker met haar eigen beveiliging dan met leiding geven aan de eenheden in de andere sectoren.

UNPROFOR in Sarajevo

Het oorspronkelijke mandaat van de VN gaf UNPROFOR verantwoordelijkheid voor het uit elkaar houden en ontwapenen van alle gewapende groepen in Kroatië en het assisteren bij het oplossen van de spanningen tussen Kroaten en Serviërs. Daarnaast werkten VN-militairen samen met humanitaire organisaties[22]. Dat was het plan, maar de VN zat amper in het Rainbow Hotel en het PTT-gebouw of de oorlog verplaatste zich naar Bosnië-Herzegovina. Daarop werd besloten het mandaat uit te breiden. De vredesmacht kreeg als taak de humanitaire hulp veilig te stellen in Bosnië, waarvoor ze onder andere het vliegveld van Sarajevo onder controle nam[23]. In mei 1992 verslechterde de situatie in Sarajevo. Vanuit het Rainbow Hotel en het PTT-gebouw konden de militairen zien hoe de (Bosnisch) Servische troepen in de bergen rondom Sarajevo zich voorbereiden op het beleg. De blauwhelmen dachten dat hun neutraliteit gerespecteerd zou blijven, maar om niets aan het lot over te laten werden de veiligheidsmaatregelen verscherpt. Uiteindelijk werd het Rainbow Hotel op 14 mei 1992 beschoten. Nu bleek dat het een onpraktische locatie was, aangezien de legering volledig bestond uit glas. Na twee dagen in de schuilkelder verplaatste de VN het hoofdkwartier naar Belgrado en later naar Zagreb.

Naast de peacekeeping eenheden werden ook waarnemers en militaire politie door de VN naar Sarajevo uitgezonden. De waarnemers, United Nations Military Observers (UNMO's), werden naar cruciale posities in Kroatië en Bosnië gestuurd. Zij waren ongewapend en mochten alleen observeren, onderzoeken en rapporteren. In Sarajevo gebeurde dit eerst rondom het vliegveld, later werd het mandaat uitgebreid met de observatie van beide kanten van de frontlinie in de hele stad[24]. Zes teams van twee werden naar verschillende delen in de stad gestuurd[25]. De waarnemers woonden tussen de lokale bevolking en waren daardoor een kwetsbaar doelwit. Daarnaast maakten zij van dichtbij de ellende van de inwoners mee en bouwden zij vaak een band op met de families.

Nederlandse aanwezigheid in Sarajevo

Nederland werd door de Verenigde Naties gevraagd voor deelname aan UNPROFOR. Op 28 februari 1992 besloot de ministerraad om 277 militairen en 40 UNMO's in te zetten[26]. Een Nederlands Verbindingsbataljon moest communicatiemiddelen ontplooien in Kroatië, Servië en Bosnië. In april 1992 ging het 1 (NL) VN-Verbindingsbataljon onder leiding van luitenant-kolonel Hans Vermaas als eerste Nederlandse eenheid naar voormalig-Joegoslavië [27]. De taak was om de communicatie te verzorgen tussen het VN-hoofdkwartier en de overige sectoren, en met de VN in New York[28]. Een Nederlands verbindingsdetachement werd ingedeeld bij de Oekraïners in de Titokazerne in de binnenstad, bij de Egyptenaren in Kamp Bistrik en bij de Fransen op het vliegveld[29]. Daarnaast verzorgde een deel de communicatie in het Rainbow Hotel en het PTT-gebouw.

[Tot zover deel 1 van dit tweeluik.]

De blauwhelmen dachten dat hun neutraliteit gerespecteerd zou blijven

Eindnoten

[1] Tine Molendijk, *Soldiers in Conflict: Moral Injury, Political Practices and Public Perceptions* (Radboud Universiteit Nijmegen, 2019), 18-19.
[2] "Morele verwonding, politieke besluitvorming en publieke opinie," Radboud Universiteit, bezocht op 17 januari, 2020, https://www.ru.nl/@1239600/morele-verwonding-politieke-besluitvorming/.
[3] Ton Zwaan, "Crisis en genocide in Joegoslavië 1985-1995," in *De Holocaust en andere genociden: Een inleiding*, ed. Barbara Boender en Wichert ten Have (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2012), 124.
[4] Zwaan, "Crisis en genocide in Joegoslavië, 1985-1995," 125-126.
[5] Bart den Uyl, "Het Drama Joegoslavië en het Servische Memorandum," *Jonge Historici Schrijven Geschiedenis* 4 (Amsterdam, 2011), 33.
[6] Richard Nelsson, "How Milosevic stripped Kosovo's Autonomy – archive, 1989," The Guardian, 20 maart, 2019, https://www.theguardian.com/world/from-the-archive-blog/2019/mar/20/how-milosevic-stripped-kosovos-autonomy-archive-1989.
[7] United Nations Security Council, "Resolution 743," adopted by the Security Council at its 3055th meeting on 21 February, 1992.
[8] United Nations Security Council, "Resolution 758," adopted by the Security Council at its 3083rd meeting on 8 June, 1992.
[9] Thierry Tardy, "United Nations Protection Force (UNPROFOR-Bosnia and Herzegovina)," In *The Oxford Handbook of United Nations Peacekeeping Operations*, bewerkt door Joachim A. Koops, Thierry Tardy, Norrie MacQueen en Paul D. Williams (Oxford: Oxford University Press, 2015), 5.
[10] M. Ristic, *Architecture*, *Urban Space and War: The Destruction and Reconstruction of Sarajevo* (Palgrave Macmillan, 2018), 23
[11] Armina Pilav, "Before the War, War, After the War: Urban Imageries for Urban Resilience," *International Journal of Disaster Risk Science* 3, no. 1 (2012), 29.
[12] Council of Europe, Third Information Report on War Damage to the Cultural Heritage in Coratia and Bosnia-Hercegovina, presented by the Committee on Culture and Education, doc. 6904, 20 september 1992.
[13] Tijdens de Joegoslavische oorlogen zijn naast Sarajevo, ook Vukovar, Dubrovnik, Zadar, Bihac Gorazde en Mostar zwaar beschadigd.
[14] Martin Shaw, "New Wars of the City: Relationships of 'Urbicide' and 'Genocide'," in *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics,* bewerkt door Stephen Graham (Blackwell Publishing, 2004), 7.
[15] Ristic, *Architecture, Urban Space and War,* 67.
[16] Martin Coward, *Urbicide and the Question of Community in Bosnia-Herzegovina* (University of Newcastle, 2001), 36.
[17] Martin Coward, "Urbicide in Bosnia," in *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics,* bewerkt door Stephen Graham (Blackwell Publishing, 2004), 155.
[18] Coward, *Urbicide and the Question of Community,* 37.
[19] Coward, *Urbicide and the Question of Community*, 3.
[20] United Nations Security Council, "Resolution 743,"
[21] P.J. Teunissen, "Van UNPROFOR tot IFOR," *Atlantisch Perspectief* 3 (1996): 18-23.
[22] J.A. Mulder, "De start van operatie UNPROFOR in Oost-Slavonië," *Militaire Spectator* 162 no. 5 (1993): 204-205.
[23] United Nations Security Council, "Resolution 758,"
[24] Nederlands Instituut voor Militaire Historie, "UNPROFOR en UNPF," Den Haag (2010), 15.
[25] Gerard Wondergem, *Je komt anders terug: aantekeningen uit het dagboek van een VN-waarnemer in Sarajevo en Kostajnica* (Amsterdam: Thesis Publishers, 1993), 16.
[26] M.A. Grisnigt, "Logistiek van Nederlandse UNPROFOR-troepen in het eerste jaar," *Militaire Spectator* 162, no. 11 (1993): 502.
[27] H. Vermaas, "1 (NL) VN Verbindingsbataljon in 1992: De oprichting, de ontplooiing en de inzet," *Militaire Spectator* 164 no.4 (1995): deel 1, 176.
[28] Redactie Binnenland, "In totaal 277 man Nederlandse militairen gaan naar Joegoslavië," *Nieuwsblad van het Noorden*, 29 februari, 1992, https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011019890:mpeg21:a0002.
[29] Redactie Binnenland, "In totaal 277 man Nederlandse militairen gaan naar Joegoslavië," *Nieuwsblad van het Noorden*, 29 februari, 1992, https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011019890:mpeg21:a0002.

Defensienieuws

Kolonel b.d. drs. A.E. de Rooij

Amerikaanse mariniers doen hun tanks de deur uit

Het Amerikaanse Korps Mariniers (USMC) bereidt zich voor op een groot aantal veranderingen. Dit houdt onder andere in dat het korps zijn tanks vaarwel zegt en zich zal voorzien van extra middelen voor vuursteun op lange afstanden.

De Commandant van het USMC, generaal David Berger, nam een jaar geleden de leiding over het korps over. Hij heeft in de korte periode dat hij het commando voert, duidelijk gemaakt welke veranderingen in bemensing en optreden in zijn ogen nodig zijn om in 2030 effectief te kunnen optreden tegen de krijgsmachten van landen als China en Rusland.

Na de geplande veranderingen zal het USMC naar verwachting een kleinere en flexibelere strijdmacht zijn, die de marine moet ondersteunen bij expeditionaire operaties. Daarbij zal het korps afscheid nemen van oude wapensystemen, zoals de M1 Abrams tank.

Wat betreft personeel en organisatie zal de sterkte van het USMC het komende decennium krimpen met ongeveer 12.000 mariniers. De focus van het korps zal liggen bij III Marine Expeditionary Force (MEF). Deze gemoderniseerde formatie zal bestaan uit drie Marine Littoral Regiments (MLR), die zijn georganiseerd, getraind en uitgerust voor "*sea denial* en *sea control*" in het gebied rond de Stille Oceaan.

Het USMC zal daarnaast beschikken over drie Marine Expeditionary Units (MEU) voor wereldwijde inzet. Deze eenheden zullen zowel over de traditionele capaciteiten beschikken als over geavanceerde capaciteit om expeditionair op te treden - zo nodig ad hoc - in zogenaamde *amphibious ready groups*.

De andere twee formaties van het USMC, I MEF en II MEF, zullen in staat zijn eenheden te genereren voor de ondersteuning van de MLR's en MEU's. Daarnaast zullen ze beschikbaar zijn om te worden ingezet "tegen andere uitdagingen".

Bron: Jane's

De sterkte van het USMC zal het komende decennium afnemen met circa 12.000 mariniers. Foto: US PACOM

Het USMC gaat mogelijk in de toekomst afscheid nemen van zijn M1 Abrams tanks. Foto: Dvids

Een Eurofighter Typhoon van de Duitse Luftwaffe tijdens de Berlijnse luchtvaartshow in 2016. Foto: Wikimedia Commons, Julian Herzog

Duitsland overweegt de aanschaf van 138 Eurofighters, Hornets en Growlers

Op 21 april jl. kondigde de Duitse regering, bij monde van minister van Defensie Annegret Kramp-Karrenbauer, aan dat zij het voornemen had 138 nieuwe gevechtsvliegtuigen voor de Luftwaffe te verwerven. Het zou 93 Eurofighters betreffen en 45 F/A-18E/F Super Hornets en E/A-18 Growlers.

Het plan moet klaarblijkelijk voorzien in drie aparte behoeften om de Luftwaffe vanaf het midden van de jaren '20 van nieuwe gevechtsvliegtuigen te voorzien. Het betreft de vervanging van de resterendeTornado's van de Luftwaffe (85 toestellen), het Project Quadriga (38 nieuwe toestellen) en de "Luftgestützte Wirkung im Elektromagnetischen Spektrum (luWES)", een programma op het gebied van elektronische oorlogvoering (15 nieuwe toestellen).

Volgens het persbureau AFP zou de Luftwaffe 55 Eurofighters en 30 Super Hornets krijgen ter vervanging van de Tornado's en 38 Eurofighters in het kader van Project Quadriga. Daarnaast zouden 15 Growlers worden aangeschaft voor het luWes-programma. De Duitse regering heeft deze onderverdeling niet officieel bevestigd. Daarnaast is het luWes-programma nog niet geformaliseerd.

De Luftwaffe wil zijn circa 90 Tornado's voor interdictie en grondaanvalsmissies en voor elektronische verkenningen uitfaseren vanaf 2030. Daarom is er begin 2018 een uitnodiging aan de industrie uitgegaan voor vliegtuigen die in staat zijn de tien huidige missies van de Tornado's uit te voeren, alsmede twee aanvullende missies. Deze laatste zijn niet openbaar gemaakt, maar het betreft waarschijnlijk nucleaire inzet. Voor deze laatste missies zouden de Super Hornets worden aangeschaft.

Kandidaten waren naast de Eurofighter en Super Hornet/Growler, de Boeing F-15 Advanced Eagle en de Lockheed Martin F-35A Lightning II (JSF). Deze laatste twee types zijn echter om operationele of politieke redenen afgevallen. Een officiële aankondiging van de Duitse regering in de vorm van de keuze voor de gekozen types of een contract wordt op korte termijn verwacht.

Bron: Jane's

Een EA-18G Growler met ALQ-99 pods. Foto: US Navy

Column

De opkomst van het autoritisme

Mr. drs. C. Homan

De wereldpolitiek werd tijdens de Koude Oorlog door twee tegenstellingen gedomineerd, namelijk die tussen Oost en West en die tussen Noord en Zuid. Tegenwoordig beheerst vooral de tegenstelling tussen autocratie en democratie de mondiale politiek. Voorbeelden van landen die als autoritair geregeerd bekend staat zijn onder meer China, Egypte, Iran, Noord-Korea, Venezuela, Rusland en Turkije.

Freedom House

Als gevolg hiervan wordt dan ook de laatste tijd gesproken over het mondiale verval van de democratie. Een organisatie die in jaarlijkse rapporten onder meer nauwgezet de ontwikkelingen op het gebied van democratie in liefst 195 landen beschrijft, is de gezaghebbende organisatie Freedom House. Deze organisatie is een Amerikaanse NGO die onderzoek verricht naar en ondersteuning biedt aan democratie, politieke vrijheid en mensenrechten. Elk jaar geeft ze een rapport uit over de vrijheid in de wereld.

De bevindingen van deze organisatie van de laatste jaren stemmen tot weinig vreugde. Zo meldt het recente rapport over 2019, dat er voor het veertiende achtereenvolgende jaar sprake is van een achteruitgang in de vrijheid in de wereld. De kloof tussen achteruitgang en vooruitgang werd vergeleken met 2018 groter. Individuen in 64 landen ondervonden volgens het rapport een verslechtering van hun politieke rechten en burgerlijke vrijheden, terwijl er slechts in 37 landen sprake was van ondervonden verbeteringen.
De gedwongen 'heropvoeding' van honderdduizenden mensen - vaak moslims - toont volgens Freedom House bijvoorbeeld aan hoe weinig een land als China zich aantrekt van democratische normen.

Verenigde Staten

Het voorwoord van de meest recente editie constateert zelfs dat democratie en pluralisme worden aangevallen. Zo zijn volgens Freedom House zelfs de politieke leiders van de Verenigde Staten en India, de twee grootste democratieën in de wereld, in toenemende mate bereid de institutionele waarborgen in hun land af te breken en de rechten van critici en minderheden te verwaarlozen.

Het rapport is in het bijzonder kritisch over de Verenigde Staten, vooral over president Donald Trump. Met deze president deed in de Amerikaanse politiek en in de omgang tussen de Verenigde Staten en andere landen een zekere mate van verloedering zijn intrede. President Trump beledigt journalisten en probeert tegenstanders te ergeren. Hij regeert het liefst alsof hij zich alles kan permitteren. Trump geeft ook geen openheid over zijn financiën. In de Verenigde Staten hollen machtsmisbruik, onheldere belangen en onduidelijke relaties dan ook de democratie uit. De manier waarop de Verenigde Staten omgaan met een president, die zich maar niet wil houden aan de grenzen en plichten van zijn ambt, is volgens het rapport ook hoogst zorgelijk.

Maar Trump wordt met zijn verwerping van het globalisme en verheerlijking van het patriottisme heel goed begrepen in de nieuwe hoofdsteden van de wereld: Beijing, New Delhi, Moskou en Brasilia. Ook daar overheerst het nationalisme. Trump is ook weinig consistent in zijn 'verdediging' van de democratische aspiraties van landen. Zo laat hij zich duidelijk uit over landen als Iran en Venezuela, maar zwijgt hij vrijwel over de autocratieën in het Midden-Oosten.

Autocraten

Nu is het ook weer niet zo dat Amerikaanse diplomatieke inspanningen en democratiseringsprogramma's in een keer verdwenen zijn, maar de president is toch het gezicht van de natie en de wereldleiders over wie hij enthousiast wordt, zijn allemaal autocraten. De leiders die hij als hinderlijk ervaart, zijn bondskanselier Merkel en andere Europese bondgenoten van de Verenigde Staten.

De laatste tijd wordt gesproken over het mondiale verval van de democratie

China en Noord-Korea zijn voorbeelden van autoritair geregeerde landen. Foto: Wikimedia Commons, Roman Harak

De gezaghebbende organisatie Freedom House beschrijft nauwgezet de ontwikkelingen op het gebied van democratie in 195 landen. Afbeelding: YouTube

Achteraf gezien waren de jaren na de val van de Muur een tijdelijke periode. Foto: Wikimedia Commons, Xizdos

Achteraf gezien waren de jaren na de val van de Muur dan ook een tijdelijke periode op weg naar een wereld die er nu anders uitziet. Zo zijn met de terugtrekking van het Westen ook de liberale democratieën verzwakt. Niet lang geleden werd hoopvol gesproken over de opkomst van de zogenoemde BRIC-landen: Brazilië, Rusland, India en China. Sinds Jair Bolsonaro tot president van Brazilië is gekozen, zijn deze vier continentale machten nu in handen van autoritaire en nationalistische leidersfiguren.

Europa

Maar ook het democratisch gehalte van de EU laat soms te wensen over. Zo verdeelden de politieke leiders van de EU-landen vorig jaar in achterkamertjes de topbanen in de EU. Het democratisch gekozen Europees Parlement had het nakijken.

Ook Frans Timmermans moest zijn strijd als EU-commissaris tegen schending van Europese waarden in Hongarije en Polen bezuren. Het waren met name deze landen die succesvol het verzet tegen de benoeming van Timmermans tot voorzitter van de Europese Commissie organiseerden.
Niettemin is het verhaal dat autocraten overal aan de winnende hand zijn, ook weer te simplistisch. Veel autoritaire staten die zich nu zo krachtig profileren zijn intern juist zwak, zoals Poetins Rusland of Bolsonaro's Brazilië.

Democratie

Het einde van de liberale democratie klinkt dan ook enigszins voorbarig. Met haar vele politieke, economische, culturele, en morele variaties, is het liberale gedachtegoed nog steeds volop levend. En haar langdurige streven naar wederzijdse tolerantie vertegenwoordigt nog steeds het meest verstandige antwoord op de hedendaagse uitdagingen. Het moderniseren van representatieve democratieën, het reguleren van uitwassen van sociale zekerheidsnetwerken, en het zoeken naar de juiste balans tussen onbaatzuchtigheid en realisme in de omgang met migratie, zijn uitdagingen waar de democratie vaak meer dan ooit het meest relevante antwoord op heeft.

Want ondanks alle kritiek blijft democratie een betere regeringsvorm. Zo zijn de top vijftig van landen die het hoogst op de *human development* index staan en in staat zijn goed onderwijs en goede zorg te leveren – afgezien van Singapore en wat olieproducerende landen – allemaal liberale democratieën. De mensen hebben daar een beter leven.

Macht en moraal

Na het geweld in onder meer Libië, Oekraïne, Syrië en Irak zijn alle dilemma's van de tijd voor de val van de Muur echter weer terug. De vraag die nu rijst, is of er sprake zal zijn van een nieuwe Koude Oorlog met de autoritaire landen Rusland en China. Na het korte intermezzo van de val van de Muur in 1989 tot de invasie van Irak in 2003 lijkt soevereiniteit het opnieuw te winnen van humaniteit.

De wereldleiders over wie Trump enthousiast wordt, zijn allemaal autocraten

China probeert een propagandaslag te slaan bij de bestrijding van het coronavirus. Foto: Busan Metropolitan City

Ondanks alle kritiek blijft democratie een betere regeringsvorm

Terwijl erkend moet worden dat de opkomst van het autoritarisme in de wereld groeiende is, rijst ook de vraag of de Chinese propagandaslag met het coronavirus deze trend niet zal versterken. Een belangrijke les die Paul Scheffer trekt uit de geschiedenis, is in ieder geval dat macht zonder moraal nooit duurzaam is. En de vermaarde Oostenrijks-Britse filosoof Karl Popper zei eens dat optimisme een morele plicht is. Daar moeten we het dan maar voorlopig mee doen!

In liberale democratieën hebben de mensen in het algemeen daar een beter leven. Foto: 247wallst.com

Dyna-Soar

Tjeerdjan Nieuwenhuis

Tijdens de Spoetnikcrisis vaardigde de Amerikaanse luchtmacht een plan uit voor de ontwikkeling van een experimenteel hypersonisch ruimteveer, de Dyna-Soar. Dit project moest uiteindelijk leiden tot de ontwikkeling van een multifunctioneel ruimtevaartuig waarmee verkenningsvluchten en zelfs strategische bombardementen uitgevoerd konden worden. De Dyna-Soar was niet alleen een uitermate vooruitstrevend project, de benodigde techniek moest toentertijd nog geheel ontwikkeld worden, maar ook de eerste poging het ruimtedomein te betrekken in de oorlogvoering. Het moest het vlaggenschip worden van de Amerikaanse luchtmacht voor een permanente bewapende aanwezigheid in de ruimte.

Dyna-Soar was de eerste poging het ruimtedomein te betrekken in de oorlogvoering

Het concept achter de Dyna-Soar voert terug tot het theoretische werk van Eugen Sänger. Tijdens de Tweede Wereldoorlog ontwierp hij de Silbervogel, een bommenwerper die met behulp van een raket in een buiten atmosferische baan van ongeveer 150 kilometer hoogte gebracht zou moeten worden, waarna het toestel al terugkaatsend op de atmosfeer in een glijvlucht omlaag zou komen, terug naar de aarde. Met dergelijke combinatie van raketaandrijving en glijvlucht kon in theorie vanaf Duitsland elk doel op Aarde bereikt worden, bijvoorbeeld om New York te bombarderen. Sängers concept kwam vanwege de benodigde complexe techniek niet verder dan de tekentafel, maar trok desondanks de aandacht van Walter Dornberger, het toenmalige hoofd van het Duitse raketprogramma. Na de oorlog, in het kader van operatie Paperclip, werd Dornberger als ingenieur werkzaam voor de Amerikaanse luchtmacht en het bedrijf Bell. In de Verenigde Staten hield hij zich bezig met de ontwikkeling van een reeks experimentele raketvliegtuigen, zoals de X-15. Dit was een hypersonisch toestel dat hoogtes kon bereiken van 100 kilometer, de zogenaamde Karmanlijn, de scheidslijn tussen de aardse atmosfeer en de ruimte. Bij Bell was Dornberger ook betrokken bij het conceptontwerp van een soortgelijk rakettoestel dat nog grotere hoogtes zou moeten kunnen bereiken en in de rol van hypersonische bommenwerper zou moeten kunnen opereren. Dit conceptontwerp was duidelijk geïnspireerd op de Silbervogel. Net als Sängers ontwerp zou het met een draagraket de ruimte in geschoten moeten worden, waar het in een baan rond de aarde gebracht kon worden, en uiteindelijk zelfstandig met behulp van deltavormige vleugels in een glijvlucht gecontroleerd op een gewone landingsbaan zou moeten kunnen landen. Dit ontwerp stond aan de wieg van wat later het Dyna-Soar project werd.

De Amerikaanse luchtmacht had interesse in het ontwerp van Bell en liet in april 1957 een order uitgaan voor verder onderzoek naar dergelijk wapensysteem. Planning voor WS-464L, de officiële benaming van het Dyna-Soar project, kwam in versnelling na de lancering van de Spoetnik door de Sovjet-Unie in oktober 1957. De luchtvaartbedrijven Boeing en Martin werden aangewezen voor de ontwikkeling. Op dat moment werd de Dyna-Soar door de luchtmachtstaf niet meer gezien als een onderzoeksproject, maar een volwaardig meerjarig wapenproject dat de Amerikaanse luchtmacht de mogelijkheid moest gaan bieden om in de nabije toekomst in de ruimte te opereren. De luchtmacht beschouwde de Dyna-Soar als het begin van een reeks militaire ruimtevaartuigen die door middel van een *boost-glide* systeem verkenningsvluchten, satellietinspecties en nucleaire bombardementen konden uitvoeren. Het Dyna-Soar project zou, met andere woorden, de Amerikaanse luchtmacht de capaciteit moeten gaan bieden om vrijelijk het ruimtedomein te benutten voor militaire operaties en een aanzienlijk militair voordeel op het nucleaire slagveld moeten gaan bieden ten opzichte van de Sovjet-Unie. De Dyna-Soar zou in drie delen ontwikkeld worden: een onderzoekstoestel (Dyna-Soar I), een verkenningstoestel (Dyna-Soar II) en een strategisch hypersonische bommenwerper (Dyna-Soar III). Laatstgenoemde onderdeel zou naar verwachting in 1974 moeten zijn afgerond[1].

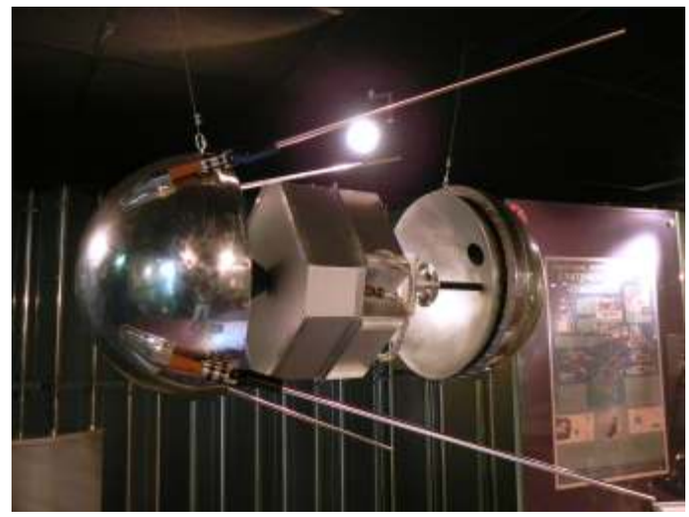

De Spoetnikcrisis was voor de Amerikaanse luchtmacht reden voor ontwikkeling van het Dyna-Soar project. Foto: Wikimedia Commons, Cadmio

Het Dyna-Soar project zou de Amerikaanse luchtmacht de capaciteit moeten gaan bieden om vrijelijk het ruimtedomein te benutten voor militaire operaties. Afbeelding: Flickr, James Vaughan

Aerospace

De top van de Amerikaanse luchtmacht was in de jaren vijftig ervan overtuigd dat de ruimte hoe dan ook in een volgende oorlog onderdeel zou worden van het strijdtoneel. De exploitatie van de ruimte bood namelijk voordelen die niet onbenut gelaten konden worden. Net als het luchtwapen zouden satellieten en ruimteveren de mogelijkheid bieden om vanaf grote hoogte de vijand te observeren en te bombarderen, maar dan met wereldwijd potentieel. Het is daarom niet geheel verwonderlijk dat het ruimtedomein door hen werd gezien als een operatieterrein dat aan de luchtmacht toebehoorde. Om deze claim kracht bij te zetten introduceerde de Amerikaanse luchtmacht in 1957 het concept *aerospace*. Deze samenvoeging van de termen *air* en *space* werd door de chef-staf van de luchtmacht, generaal Thomas D. White (1901-1965), als volgt gerechtvaardigd: "*Space is the natural and logical extension of air; space power is merely the cumulative result of the evolutionary growth of air power…Air force goals have changed in degree only; the basics have been constant – greater speed, longer range, and higher altitude*[2]." In essentie trachtte de term '*aerospace*' te zeggen dat er geen fundamenteel verschil bestond voor welke rollen en doeleinden het ruimte- en luchtdomein benut moesten worden in de oorlogvoering. De term '*aerospace*' werd in 1959 opgenomen in de officiële doctrine van de Amerikaanse luchtmacht[3].

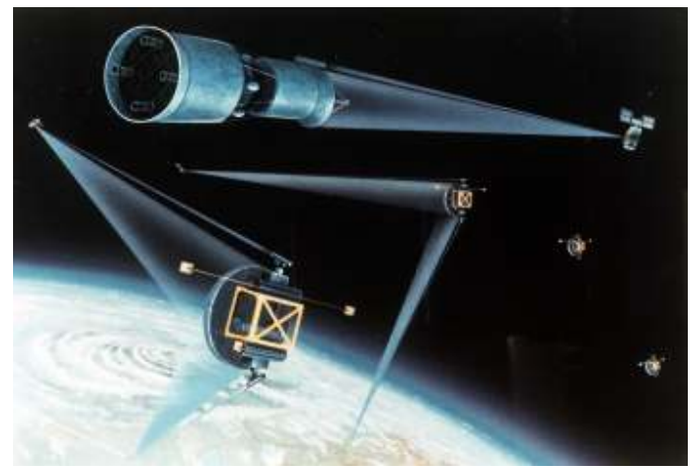

De ruimte zou hoe dan ook in een volgende oorlog onderdeel worden van het strijdtoneel. Afbeelding: US Dod

De introductie van de term '*aerospace*' betekende tevens dat de vooroorlogse ideeën en concepten met betrekking tot het potentieel van het luchtwapen werden geëxtrapoleerd naar het ruimtedomein. Amerikaanse luchtmachtofficieren, geschoold in de werken van Giulio Douhet en Billy Mitchell, hadden in de Tweede Wereldoorlog ervaring opgedaan met strategische bombardementsvluchten boven Japan en Duitsland. Uiteraard is er veel getwist over de effectiviteit van deze bombardementen. Zo knakte, in tegenstelling tot werd verwacht, het moreel van de bevolking niet ten gevolge van de bommen die op hen werden geworpen en bezweek de Duitse oorlogsindustrie pas in de laatste helft van 1944. Dit nam niet weg dat de top van de Amerikaanse luchtmacht geloofde dat de Duitse oorlogsmachine grotendeels tot stilstand was gebracht door de vernietigende kracht van het luchtwapen en minder door de geallieerde inspanningen op de grond. De introductie van het atoomwapen was hierbij een verzekering voor de importantie van het luchtwapen in de nabije toekomst als oorlogs- en afschrikkingsmiddel. Een B-29 geladen met slechts één atoombom had in de oorlog tegen Japan laten zien dezelfde vernietigende kracht te bieden als een vloot van honderden bommenwerpers met conventionele lading.

Hypersonische ruimteveren werden beschouwd als ideale systemen om de Sovjet-Unie in de as te leggen

Een B-29 geladen met slechts één atoombom had dezelfde vernietigende kracht als een vloot van honderden bommenwerpers met conventionele lading. Foto: National Museum of the USAF

De atoombom bood grotere efficiëntie en effectiviteit en nog grotere garantie op het vernietigen van het achterland van de tegenstander en dus op oorlogswinst. In combinatie met de mogelijkheid om atoomwapens middels intercontinentale raketten of ruimteveren af te werpen op de vijand zou de aanvalskracht van de Amerikaanse luchtmacht nog potenter worden en gegarandeerd slagen. Deze verwachting is duidelijk terug te lezen in de introductietekst van het Dyna-Soar project[4]. De Amerikaanse luchtmacht voorzag voor de jaren '70 dat de strategische missie grotendeels zou moeten leunen op een combinatie van raket- en ruimtesystemen. Tegen die tijd zouden namelijk Sovjet-Russische luchtverdedigings- en radarsystemen dermate zijn verbeterd met als gevolg dat strategische bommenwerpers zoals de B-52 en B-58 onmogelijk nog doel zouden kunnen treffen. Ballistische raketten en hypersonische ruimteveren zijn een stuk lastiger te onderscheppen en werden dus beschouwd als ideale systemen om de Sovjet-Unie in een nucleaire oorlog in de as te leggen.

Strategische bommenwerpers zoals de B-58 zouden onmogelijk nog doel kunnen treffen. Foto: USAF

De Dyna-Soar zou hierbij ongeveer dezelfde flexibiliteit en multifunctionaliteit moeten gaan bieden als een strategische bommenwerper. Een toestel dat naargelang de omstandigheid en missie van doel kon wisselen, bijvoorbeeld om niet uitgeschakelde raketsilo's te vernietigen. Daarnaast, zo was berekend, zou de Dyna-Soar een detectietijd hebben van ongeveer drie minuten, aanzienlijk korter vergeleken met de vijftien minuten voor een ballistische raket of uren voor een bommenwerper. Dergelijke capaciteit was ideaal voor het uitvoeren van een preëmptieve aanval of het creëren van een verrassingseffect. Het vermogen om bijvoorbeeld raketten en bommenwerpers te vernietigen voordat deze werden afgevuurd of konden opstijgen zou aanzienlijk schade aan het thuisland kunnen beperken en het welslagen van een nucleaire aanval verzekeren. Het is hierbij van belang om op te merken dat de Amerikaanse luchtmacht meer waarde hechtte aan bemande dan onbemande wapensystemen voor het ruimtedomein. Een ballistische raket was tijdens zijn vlucht niet bij te sturen, terwijl een bemand ruimteveer dit wel zou kunnen, waarbij de piloot zou kunnen reageren op eventualiteiten.

Gezien het significante belang dat aan ruimtewapens werd toegedicht, is het niet verwonderlijk dat bij de verdere conceptualisering van de term *aerospace* nadruk werd gelegd bij het vermogen om het ruimtedomein te beheersen. Het adagium van de luchtmacht was tot dan toe dat de beheersing van het luchtruim controle bood over de activiteiten te land en ter zee. Dit vermogen werd ook toegeschreven aan de beheersing van de ruimte. "*The United States' capability to control space could ultimately approach absolute deterrence*", beweerde generaal White, "*because reconnaissance eyes in outer space would permit much faster reaction on our part...which is not only quick, but strong and selective*[5]." Voor White's collega generaal Bernard Schriever was dit inzicht voldoende om te voorspellen dat de veiligheid van de Verenigde Staten in de toekomst grotendeels afhankelijk zou zijn van militaire suprematie in het ruimtedomein: "*Several decades from now the important battles may not be sea battles of air battles, but space battles and we should be spending a certain fraction of our national resources to insure that we do not lag in obtaining space superiority* [6]."

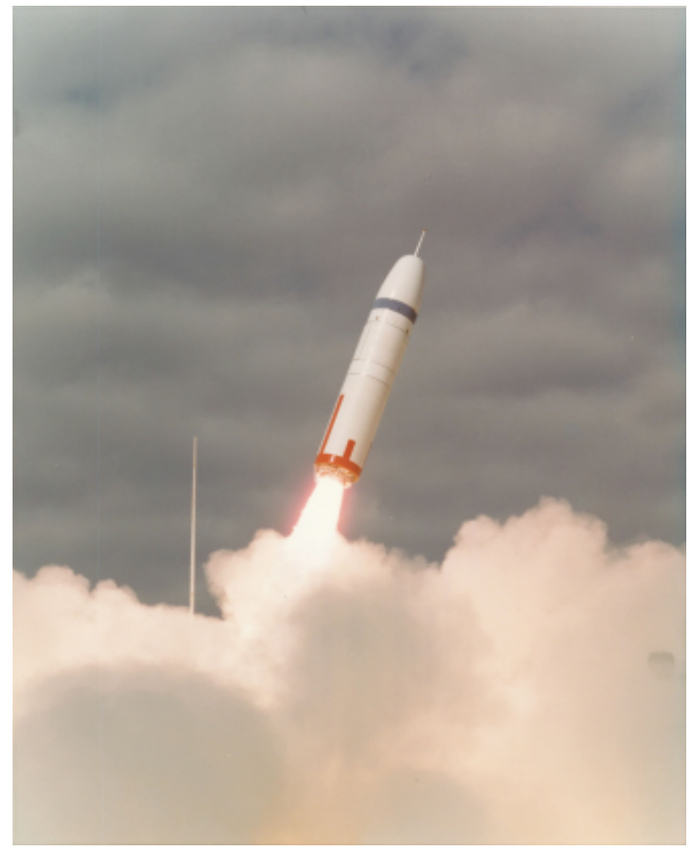

Ballistische raketten zijn een stuk lastiger te onderscheppen. Foto USAF

Eisenhower

Het moge duidelijk zijn dat de Amerikaanse luchtmacht vergaande ambities had voor de militaire exploitatie van de ruimte. Deze plannen konden echter op weinig steun rekenen bij de regering van president Eisenhower. Eisenhower wees namelijk de bewapening van het ruimtedomein af ten bate van inlichtingeninwinning. Tijdens zijn presidentschap vreesde Eisenhower voor een Pearl Harbor-achtige verrassingsaanval, waardoor hij gebrand was op het inwinnen van zoveel mogelijk informatie over Sovjet-Russische militaire activiteiten. De Sovjet-Unie was echter een gesloten bolwerk. Voor de Amerikaanse inlichtingendiensten was het daarom knap lastig om betrouwbare informatie te vergaren over bijvoorbeeld de kwaliteit en inventaris van middellange- en langeafstandsbommenwerpers, of voortgang van het Sovjet-Russische raketprogramma. Op de korte termijn bood het U-2 spionagetoestel een oplossing voor dit inlichtingenprobleem. Dit vliegtuig vloog hoog genoeg om buiten bereik van de Sovjet-Russische luchtverdediging te blijven. Het probleem was echter dat dergelijke spionagemissies niet uitgevoerd konden worden zonder het luchtruim van de Sovjet-Unie te schenden. Daarnaast was het een kwestie van tijd totdat de Sovjet-Unie vliegtuigen en raketsystemen had ontwikkeld die de U-2 wel zouden kunnen onderscheppen. De ontwikkeling van aardobservatiesatellieten werd gezien als oplossing voor dit probleem. Met dergelijke satellieten konden Sovjet-Russische vliegbasis en raketinstallaties systematisch in kaart gebracht worden.

De ruimte was op dat moment echter nog een wettelijk niemandsland. Internationaal recht schreef voor dat elk land baas was over zijn eigen luchtruim, maar er was weinig tot niets afgesproken tot op welke hoogte deze soevereiniteit gold. Om te voorkomen dat de soevereiniteit tot ver in de ruimte zou gaan reiken trachtte Eisenhower tot een internationaal wettelijk oplossing te komen die satellietovervluchten zou moeten legitimeren. Deze onderhandelingen vonden plaats via de Verenigde Naties en leidden uiteindelijk in 1967 tot het internationale ruimteverdrag waarin de ruimte als vrij te gebruiken domein werd gegarandeerd. Tot het sluiten van dit verdrag was er voor Eisenhower alles aan gelegen om de Sovjet-Unie niet te provoceren tot een wapenwedloop in de ruimte. Hij was daarom geen fan van het Dyna-Soar project, iets dat hij meermaals tijdens discussies in de nationale veiligheidsraad liet merken tegenover zijn luchtmachtgeneraals[7]. Het ruimtebeleid van Eisenhower was primair gericht op het legitimeren van satellietovervluchten voor inlichtingendoeleinden, niet voor niets stond dit als zodanig gedefinieerd in de nationale veiligheidsstrategie van 1958[8]. Dit beleid mocht niet worden belemmerd door de ontwikkeling en aanschaf van peperdure ruimtewapens. Het Dyna-Soar project kwam zodoende tijdens de regering van Eisenhower niet verder dan het onderzoekstadium.

Kennedy was voor een ambitieuzer ruimtebeleid dan zijn voorganger Eisenhower. Foto: U.S. National Archives and Records Administration

Kennedy

De regering van president Kennedy trad aan op een moment dat de Verenigde Staten in de veronderstelling verkeerde op een achterstand te staan met de Sovjet-Unie in de wedloop om de ruimte. Kennedy had tijdens zijn campagne zich veelvuldig uitgesproken voor een ambitieuzer ruimtebeleid dan zijn voorganger Eisenhower. In zijn optiek waren de Verenigde Staten de wedloop om de ruimte aan het verliezen met alle gevolgen van dien: "*Control of space will be decided in the next decade. If the Soviets control space they can control earth, as in the past centuries the nations that controlled the seas dominated the continents*[9]." Dergelijke retoriek klonk menig luchtmachtgeneraal goed in de oren. Met Kennedy's verkiezingswinst

meende de top van de luchtmacht over voldoende politieke steun te beschikken voor realisering van haar *aerospace* ambities, te meer nadat het Congres het budget voor het Dyna-Soar project verhoogde met 85,8 miljoen dollar naar 185,8 miljoen voor het fiscale jaar 1962[10].

De minister van defensie Robert McNamara stak echter een spaak in het wiel. Onder zijn leiding hanteerde het ministerie van Defensie aangaande het militaire ruimteprogramma twee grondprincipes. In de eerste plaats mocht een project de werkzaamheden van de NASA niet hinderen, maar moest juist zoveel mogelijk in samenhang verkeren met het civiele ruimteprogramma. Ten tweede stelde het ministerie van Defensie zware eisen aan de toegevoegde waarde van nieuwe wapensystemen. McNamara stond tijdens zijn ambtstermijn uiterst kritisch tegenover projecten die geen duidelijk en onderscheidbaar doel dienden. Dyna-Soar was zo'n project waarvan hij de militaire behoefte niet begreep. Voor zover hij wist stond het Sovjet-Russische militaire ruimteprogramma in schril contrast met het Amerikaanse. Er was daarom geen enkele reden om het ruimtedomein vergaand te militariseren. Daarnaast twijfelde hij aan de ratio van bemande militaire ruimtevaart: "*Today it appears to us we can achieve military capabilities in space more quickly without a man than with a man*[11]." Bovendien moest de technologie voor bemande ruimtevaart nog geheel ontwikkeld worden en was de NASA met haar Gemini-programma druk doende dit voor elkaar te krijgen. Het Dyna-Soar project was dus overtollig. In december 1963 trok McNamara daarom de stekker uit de ontwikkeling van de Dyna-Soar, dat op dat moment al was teruggeschaald naar een onderzoeksproject met de naam X-20.

Slotbeschouwing

Het Dyna-Soar project was in geen enkel opzichte een normaal wapenprogramma. Het vertegenwoordigde niet alleen een stoutmoedige poging het ruimtedomein te bewapenen, maar ook radicaal militair denken over het belang van de ruimte in de toekomstige oorlogvoering. Dit denken was grotendeels afgeleid van de theorie van het luchtwapen en kampte aldus met dezelfde simplistische en bedenkelijke slogans. In werkelijkheid was de rol die de ruimte op militair gebied zou spelen gedurende de Koude Oorlog van ondersteunende aard (aardobservatie, meteorologie, *early warning*). Pas in jaren '80 werd een trend ingezet in de richting van bewapening van de ruimte. Een trend die overigens pas in de recente decennia door de huidige wereldmachten is doorgezet met de ontwikkeling van antisatellietwapens, hypersonische projectielen en onbemande ruimteveren. Gezien deze ontwikkeling was het Dyna-Soar project zijn tijd te ver vooruit.

Het Dyna-Soar project kwam tijdens de regering van Eisenhower niet verder dan het onderzoekstadium. Afbeelding: NASA

Het Dyna-Soar project was in geen enkel opzichte een normaal wapenprogramma

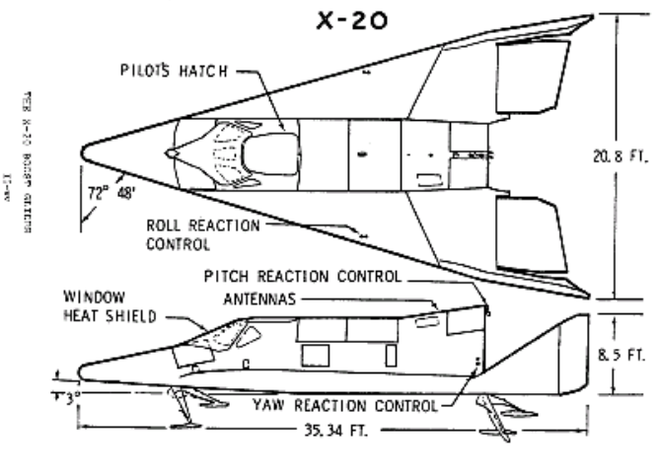

Afbeelding 20: In 1963 was Dyna-Soar al teruggeschaald naar een onderzoeksproject met de naam X-20. Afbeelding: Wikimedia Commons, Reubenbarton

Eindnoten

[1] 'Abbreviated System Development Plan 464L', in: R. Godwin, *Dyna-Soar: Hypersonic Strategic Weapons System* (Burlington 2003) 40-51.
[2] Geciteerd in B.S. Lambeth, *Mastering the Ultimate High Ground: next steps in the Military Uses of Space* (Santa Monica 2003) 40.
[3] AFM, 1-2, *United States Air Force Basic Doctrine*, 1 december 1959, 6.
[4] 'Abbreviated System Development Plan 464L', in: R. Godwin, *Dyna-Soar: Hypersonic Strategic Weapons System* (Burlington 2003) 61-62.
[5] White, T.D. 'Space Control and National Security', *Air Force Magazine*, April 1958, 80-83.
[6] Geciteerd in: G.H. Stine, *Earth Satellites* (New York 1957) 53.
[7] Memorandum of discussion at the 469th Meeting of the National Security Council, FRUS, 469th meeting, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v03/d129
[8] NSC 5810/1.
[9] Geciteerd in: Futrell, R.F., *Ideas, Concepts, Doctrine: basic thinking in the United States Air Force* (Washington 1989) 214.
[10] Burrows, W.E., *This New Ocean: the story of the first space age* (New York 1998) 254.
[11] Geciteerd in: Futrell, 223.

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas
postnl

ONAFHANKELIJK DEFENSIEMAGAZINE
UITGAVE VAN DE KONINKLIJKE NEDERLANDSE VERENIGING 'ONS LEGER'

ARMEX

Voor een krijgsmacht die ertoe doet!

De zorg voor een deugdelijke krijgsmacht was in 1912 aanleiding om de Koninklijke Nederlandse Vereniging 'Ons Leger' op te richten. De onverantwoord grote bezuinigingen van de laatste decennia tonen aan dat we ons nog steeds zorgen moeten maken, ondanks dat recent de eerste voorzichtige stappen zijn gezet om het vermogen van de krijgsmacht te repareren. De Koninklijke Nederlandse Vereniging 'Ons Leger' zet zich daarom ook in onze tijd in voor een krijgsmacht die er toe doet!

Zij spant zich in voor een breed draagvlak voor onze krijgsmacht in de samenleving en draagt die boodschap uit naar de politiek, de industrie, de wetenschap en de media. Daarnaast toont zij zich betrokken bij uitgezonden militairen en hun relaties.

De vereniging organiseert tal van activiteiten zoals lezingen en bezoeken aan militaire locaties. Ook heeft zij een bijzondere universitaire leerstoel en kent zij de Prins Mauritsmedaille toe aan personen of organisaties, zowel binnen als buiten de krijgsmacht, die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor de krijgsmacht.

Voelt u zich betrokken bij de krijgsmacht en ondersteunt u onze doelstelling, wordt dan lid van de Koninklijke Nederlandse Vereniging 'Ons Leger'. Meer bijzonderheden kunt u vinden op onze website: https://onsleger.nl/.